

РЕНЕСАНСНА ВІЛЛА: ДОЗВІЛЄВІ ПРАКТИКИ Й КУЛЬТУРНЕ СПОЖИВАННЯ

Мета роботи – виявити та обґрунтувати специфіку дозвілєвих практик на віллі епохи Ренесансу. **Методологія** дослідження ґрунтується на комплексному використанні методів аналізу, синтезу й узагальнення, що дало змогу охарактеризувати віллу в її багатофункціональності. Історичний та ретроспективний методи забезпечили розкриття дозвілєвих практик на віллі в історичному контексті. **Наукова новизна.** Показано, що дозвілєві практики гуманістів втілюються у замській резиденції – віллі. Ідеальна модель ренесансного дозвілля – це дозвілля "вчене", засноване не на соціальній чи географічній, а на духовній спільності; дозвілля, сповнене кохання, музики, співів, бенкетів, високої поезії, споглядання краси природи, філософських диспутів і розмов; дозвілля, яке забезпечує життя "без смутку та одноманітності". "Вчене" дозвілля на віллі стало передумовою розвитку "академії" та формування культури як соціально значимого явища. **Висновок.** Гуманісти акцентували на інтелектуальному аспекті otium, насиченого спогляданням істини і науковими заняттями, які збагачували внутрішній світ людини, зміцнювали її силу духу, і були за своїм змістом "працею на дозвіллі" (in otio meo negotia). Захист споглядального життя, присвяченого приватному дозвіллю, сповненого наукових занять, супроводжувався обґрунтуванням доцільності активної громадської позиції на благо суспільства. Цьому дозвіллю протиставлялося "ліниве дозвілля" неосвіченої більшості. Водночас вілла почала сприйматися не лише як місце для відпочинку і вченого дозвілля, а й як стиль життя, що ґрунтувався на правилах, спрямованих на досягнення духовного й морального особистісного удосконалення.

Ключові слова: епоха Відродження, otium, вілла, гуманісти, дозвілєві практики, культура.

Петрова Ірина Владиславівна, доктор культурології, професор, завідувача кафедри культурно-досугової діяльності Київського національного університету культури і мистецтв

Ренессансная вилла: досуговые практики и культурное потребление

Цель работы – выявление и обоснование специфики досуговых практик на вилле эпохи Ренессанса.

Методология исследования основывается на комплексном использовании методов анализа, синтеза и обобщения, которые позволили охарактеризовать виллу в ее многофункциональности. Исторический и ретроспективный методы обеспечили раскрытие досуговых практик на вилле в историческом контексте. **Научная новизна.** Показано, что досуговые практики гуманистов воплощаются в загородной резиденции – вилле. Идеальная модель ренессансного досуга – это досуг "ученый", основанный не на социальной или географической, а на духовной общности; досуг, преисполненный любви, музыки, пения, пиров, высокой поэзии, созерцания красоты природы, философских диспутів и разговоров; досуг, который обеспечивает жизнь "без печали и однообразия". "Ученый" досуг на вилле стал предпосылкой развития "академий" и формирования культуры как социально значимого явления. **Вывод.** Гуманисты акцентировали внимание на интеллектуальном аспекте otium, насыщенного созерцанием истины и научными занятиями, которые обогащали внутренний мир человека, укрепляли ее силу духа, и были по своему содержанию "трудом на досуге" (in otio meo negotia). Защита созерцательной жизни, посвященной частному досугу, преисполненному научных занятий, сопровождалась обоснованием целесообразности активной общественной позиции на благо общества. Этому досугу противопоставлялся "ленивый досуг" необразованного большинства. В то же время вилла начала восприниматься не только как место для отдыха и ученого досуга, но и как стиль жизни, который основывался на стремлении достичь духовного и морального личностного совершенствования.

Ключевые слова: эпоха Возрождения, otium, вилла, гуманисты, досуговые практики, культура.

Petrova Iryna, Doctor of Culture Studies, Professor, Head of Culture and Leisure Activity Department, Kyiv National University of Culture and Arts

Renaissance villa: leisure practices and cultural consumption

Purpose of the article – to determine and justify the specifics of leisure practices on a villa in the age of Renaissance. The **methodology** is based on the complex using of the method of analysis, synthesis, and generalization that allows characterizing villa as multifunctional; also were used historical and retrospective methods that provided disclosure of leisure practices on the villa regarding historical context. **Scientific Novelties.** Leisure practices of humanists are implemented on the suburban residence – villa. The ideal model of Renaissance leisure – the "educated" leisure, based not on the social or geographical, but on the spiritual unity; the leisure full of love, music, singing, banquets, high poetry, contemplation of nature beauty, philosophical disputations and talks; the leisure that provides life "without sadness and monotony". "Educated" leisure on villa was the precondition of "academies" development and formation of culture as social and meaningful phenomena. **Conclusions.** Humanists focused their attention on the intellectual aspect of "otium" (unemployment) full of contemplation of true and scientific works that enriched the inner world of man, strengthened his fortitude and by its content were "work at leisure" (in otio meo negotia). The defense of contemplative life dedicated to private leisure and full of scientific works was accompanied by the justification of expediency of active public position for the benefit of society. The "lazy leisure" of the uneducated majority was opposed to such leisure. Simultaneously, villa became regarded not only as space for relaxing and scientific relaxation but also as the style of life-based on rules directed to achieving of spiritual and moral self-improvement.

Key words: age of Renaissance, otium, villa, humanists, leisure practices, culture.

Актуальність теми дослідження. Відродження було тривалим і суперечливим процесом формування нової дозвіллевої культури, нових форм і значень дозвілля. Християнський теоцентризм поступався ренесансному антропоцентризму, рішуче контрастуючи з тенденціями середньовічної культуротворчості. Нове розуміння ідеї Бога, піднесення людини як духовної істоти, акцент не на потойбічному, а на земному, людському житті, вплинули й на розуміння сутності дозвілля. Основою різних поглядів на дозвілля стало спільне уявлення про безмежні можливості вільного людського розвитку, віра у пізнавальні можливості розуму, звідки – поєднання неоплатонізму і гуманізму, релігії і вільнодумства, духовності й світськості, серйозності й легковажності [10, 114].

Охарактеризувати сутність нових дозвіллевих практик не можна без аналізу інтелектуальної і практичної діяльності італійських гуманістів, духовних творців і носіїв ренесансних цінностей. Необхідною умовою "вченого" дозвілля було життя на віллі, яке символізувало наближення до блаженної Аркадії "золотого віку". Набувши нових форм і принципово іншого ідейного змісту в епоху Ренесансу, вілла в усьому (в архітектурному й декоративному оформленні споруди, стилі парку, бібліотечному насиченні, комплектації студіоло) мала сприяти вченому otium в умовах сільського усамітнення й ідеалізованого сільського побуту.

Стан наукової розробки проблеми. Праці, у яких висвітлюється питання ренесансного дозвілля, доцільно класифікувати на декілька груп.

Першу групу становлять філософсько-полемічні твори епохи Відродження, у яких дозвілля постає як проблема самосвідомості окремої людини й суспільства загалом (Петрарки Ф., Верджеріо П., Аретіно Б., Ландіно К.); чинник піднесення людини як духовної істоти у контексті ідеалу споглядання (vita contemplative) чи ідеалу активного громадянського життя (vita active) (Альберті Л., Конверсіні Дж., Ринуччіні А., Фічіно М.). Діалоги, листи, трактати, промови італійських гуманістів опубліковано у колективній праці "Твори італійських гуманістів епохи відродження" (XV ст.) за редакцією Л. Брагіної.

Другу групу становлять праці, присвячені культурі епохи Відродження в цілому та мисленнєвій діяльності гуманістів зокрема. Необхідно передусім вказати на ґрунтовні дослідження Баткіна Л., Веселовського О., Горфункеля О., Делюмо Ж., Лосева О., Моньє Ф., Петрова М., Фойгта Г.

Третю групу становлять дослідження, присвячені архітектурі вілли, її декоративному оформленню й садово-парковому мистецтву, зокрема дисертаційні роботи Ігошиної К., Козлової С., Тучкова І., праця Мурало М., монографія Сабадаш Ю.

Проте, незважаючи на численні статті, монографії, дисертаційні дослідження, присвячені епосі Відродження, праць про значимість і специфіку дозвіллевих практик на ренесансній віллі у вітчизняній культурології немає. Метою нашого дослідження є вияв та обґрунтування сутності й особливості дозвіллевих практик на віллі епохи Ренесансу.

Виклад основного матеріалу. Ренесансний тип мислення, зберігаючи зв'язок реального з ірреальним, чуттєвим і надчуттєвим, земним і божественним, ґрунтувався на земних, практичних цінностях, життєствердних антропоцентричних критеріях. Дозвіллеві практики ренесансної епохи характеризують, передусім, ідеалізовані форми повсякденного "життя в античності". Самодостатньої цінності ідеал вілли набув у Петрарки ("Про усамітнене життя", "Про монастирське дозвілля"), особистий приклад і творчість якого вплинули на гуманістичні уявлення про роль і призначення вілли, про замиське життя і радощі "усамітненого" дозвілля. Сільське усамітнення було не втечею від реалій життя, а лише відмежуванням від міських тривог, гамору, пороків, а також можливістю інтелектуально творити, споглядати природну красу, одержувати насолоду від читання [16].

У результаті виник складний інтелектуально насичений феномен аристократичної замиської резиденції, яка функціонувала не просто як будиночок для відпочинку за містом, а як райське місце, сповнене радості і задоволень (Альберті "Про сім'ю"). Цьому сприяли вчені заняття і наукові дискусії, які змінювалися прогулянками, бенкетами, танцями, співами, звеселяннями. Святування й розваги, спілкування з однодумцями, прийоми, лише підкреслювали усамітнений спокій, духовну свободу і сільську тишу. Тому на віллі панувала атмосфера серйозного і грайливого, буденного і святкового, земного і небесного, гумору і глибокої інтелектуальної діяльності.

Для наукових занять у тиші і спокої гуманіст обирав не міський гамір, школу чи придворні апартаменти, а палац, віллу, монастирську бібліотеку, замиський будинок, "де було спокійніше і приємніше, ніж у місті", де були "усі задоволення і зручності", де приємно розмовляти, переглядати античні рукописи і дискутувати: флорентійські неоплатоніки збиралися на віллі Медичі у Кареджі; Ніколя де Кланж – у Фонтен-о-Буа; Альберті – у Парадізо.

Джерелами радості і задоволення могли бути і споглядання краси природи, і читання, і вчені диспути, і твори мистецтва. Замиська резиденція – це приватний світ господаря і його гостей, свобода самовираження яких нічим не обмежувалася [19, 10-56]. Тому вілла мала захищати від спеки, негоди, життєвої метушні, обтяжливих повсякденних турбот, але при цьому – відкритою до міського багатолюддя, до "громадянської" соціальності і культури, до простору макрокосму, природної багатоманітності, яка спостерігається за вікном [2, 302-303]. Як зазначав Л. Баткін, вілла відіграла роль специфічного хронотопу між селом і містом, дружнім спілкуванням і самотністю, красномовством і мовчанням, життям споглядальним і діяльним, "незайманою" природою і "обробленими" полями.

Духовні й культурні коливання, характерні для перетворення середньовічної аксіології дозвілля на ренесансну, втілені у діяльності гуманістів, які збиралися на віллі Антоніо Альберті (1358–1415) у Парадізо. Реальне спілкування змістовно не відрізнялося від уявної моделі, якої ренесансні гуманісти намагалися дотримуватись. Ідеал людського життя, з їхнього погляду, – це життя без поспіху, втоми, горя, страждань і знервованості. Гуманіст "із задоволенням встає зранку, насолоджується ароматом неба і рослин, із задоволенням сідає на коня, із задоволенням працює при свічах, із задоволенням розвиває своє тіло, дихає, існує у світі. ...

Він живе у злагоді із навколишніми і самим собою. Він переконаний, що "немає більшого блаженства у світі, аніж жити щасливо" [11, 241]. І засобом для досягнення такого життя і духовного спокою є дозвілля, сповнене кохання, музики, співів, споглядання краси природи. Таким зразком було життя Альберті, який "аніскільки не страждав від людської відокремленості; замість того, щоб виявляти свою слабкість, його становище давало йому привід для нової енергії. У нього не було сумного настрою від того, що він був єдиною, оригінальною, відмінною від інших істотою. Він не схвильований, не збуджений, не безпорадний..." [11, 38-39].

Життя на віллі спливало за чітко визначеною напередодні програмою, мета розробки якої – проведення дня без смутку й одноманітності. "Зібравшись зранку, все товариство Парадізо прямувало у каплицю помолитися; там на них чекали капелани, і всі набожно слухали обідню; але потім переходили на зелену галявину або під тінь пінії навколо фонтану... Тут уже були розкладені багаті ковдри, поруч буфет і поставець, де у срібних вазах дороге вино й заморські солодощі, також свіжі плоди, вишні, дині, фіги ... екзотичні звірі бігають по галявині, щебетання пташок на верхівках дерев переносить нас у якийсь земний рай. До пригощань додаються веселі оповідання й танці..." [5, 135-136].

Наукові дискусії, обов'язкові у цих зустрічах, характеризувала тематична різноманітність: ранкова розмова Фічіно М., Салютаті К. та інших гуманістів зводилася до обговорення того, "яким чином народжується людина, і як робиться розумною і як у неї вселяється розумна душа, і чим нарешті стає вона після смерті тіла". Б. дель Антелла і Дж. Де Річчі, прогулюючись, дискутували про "штучне підведення води". Соловей, підлетівши досить близько до товариства, викликав суперечку про кмітливості і наявності розуму у різних тварин. Після денного перепочинку шукали відповідь на питання про шляхи чесного заробляння коштів і причини засудження й переслідування лихварства.

Диспути і розмови чергувалися з бенкетами і співами. Увечері гостей господаря вілли розважав блазень своїм штукарством, граючи ножами й шаблями. Слід зазначити, що у суспільстві доби Ренесансу, з його внутрішніми політичними і соціальними конфліктами, сміх і гумор були не лише потребою. Вони досить швидко перетворилися на мистецтво звеселяти душі, розважати й відволікати від буденних проблем. Звідси – популярність розважальників і блазнів, у яких "на думці завжди якийсь новий жарт, нова дотепність". Вони перетворили мистецтво гумору на ремесло, як Стеккі і Мартелліно, змальовані у Боккаччо.

Особливу повагу серед гуманістів мала музика, захоплення нею, на думку Салютаті К., було "найприємнішим заняттям для людини, і виникла вона, щоб звеселяти дух і заспокоювати сердечний смуток" [5, 107]. Роль музиканта на віллі Альберті А. у Парадізо виконував Ландіні Ф. (1325-1397) – сліпий, але видатний музикант, звуки органа якого звеселяли душі старих і закликали до танцю молодь.

Л. Баткін зазначає, що таке проведення дозвілля було провісником більш зрілих форм спілкування в "академіях" другої половини XV ст., хоча вони були не лише вченими гуртками, а й "непримусово-товариськими зібраннями, у яких поєднувалися диспут, бенкет, прогулянка, музика, висока поезія і розваги" [2, 128]. Такою академією була академія Платона – нова форма самоорганізації флорентійської інтелігенції, утворена 1462 року зусиллями Фічіно М. Серед однодумців, прихильників Платона і неоплатонізму – скульптор Полайоло А., поети Поліціано А. та Бенів'ені Дж., філософ Піко делла Мірандола.

Флорентійський неоплатонізм характеризувався людяністю, інтимністю і сердечністю, пронизував буденне життя, побут членів Академії. Та не зважаючи на уявну "легкість", "не примусовість" і "святковість" у сприйнятті навколишнього світу, питання, які хвилювали членів Академії, торкалися істинної сутності людського життя: "Вони вбачають вищу мету життя у спогляданні, яке дає мир душі, як сонце дарує світло небу. Вони намагаються осягнути бога, який є незмінна єдність і єдина незмінність..." [10, 324-325]. Лосев О., аналізуючи діяльність Академії, підсумовує: "Це не був якийсь офіційний заклад, юридично пов'язаний з державою чи церквою. Це не був і якийсь університет, у якому регулярно читались лекції і в якому слухачі навчалися наукам, здобуваючи завдяки цьому якісь вчені або навчальні права... Ця Академія була чимось середнім між клубом, науковим семінаром та релігійною сектою... Час минав тут у різноманітних заняттях, прогулянках, бенкетах, читанні, вивчені та перекладах античних авторів" [10, 318].

У 1465 р. було засновано Римську академію, 1435 р. – відкрито Неаполітанську академію, яка набула особливої популярності під керівництвом Дж. Понтано. Такі академії з часом поширилися і в інших країнах Європи.

Щоб увійти до вузького кола гуманістів, потрібно було лише одне – мати знання і здібності *studia humanitatis*. Тобто, його визначальною ознакою була виключно духовна спільність, яка частково соціалізувалась і перетворилась на спільність реально-групову, але через свою ефемерну природу не могла бути цілком матеріалізована [2, 62]. Так, змальовуючи товариство, яке збиралося на віллі Пара-

дізо у Альберті, Веселовський О., назвавши флорентійців, додає, що досить швидко до товариства приєдналися падуанці й венеціанці, представники Парми, Неаполя, Пізи, Верони. Серед них – теологи, математики, маги й астрологи; судді, музиканти й торговці, графи, маркізи і просто "відомі" італійські громадяни [5, 79-80, 114-116]. Тобто гуманісти становили соціально-культурну групу, неформальну і водночас – свідомо відокремлену від інших. У ній головними були не соціальні ролі і значення індивіда, а те, як особистість виявляла себе у цій ролі.

Проте, естетизація й індивідуалізація повсякдення була реальністю лише для вузького кола людей – витончене мистецтво життя, трансформовавши типові форми життєвого побуту у художні, вимагало значних коштів і відповідного обсягу дозвілля. Тому інтелігенція цієї доби прагнула бути матеріально незалежною (що високо цінував уже Петрарка) і саме ця риса характеризує італійських гуманістів загалом [2, 200-202; 7, 390; 20, 5-7].

В. Да Бістіччі (1421–1498) розмежовував і навіть протиставляв джерела, які забезпечували існування гуманіста і його вчені заняття, вказуючи на відсутність соціальних ознак, за якими можна було б відрізнити гуманістів від не гуманістів. Карло д'Ареццо викладав у Флорентійському університеті, хоча весь вільний час витрачав на "словесність" ("ozio alle lettere"). Леонардо Бруні був папським секретарем, власником скрипторію і канцлером комуни, Поджо Браччоліні – власником скрипторію, Маффео Веджо – каноніком [2, 60–61]. Гуманісти, у переважній своїй більшості, належали до привілейованого класу, що дало підстави французькому вченому Ж. Делюмо стверджувати: сила гуманізму, принаймні у Флоренції була силою правлячого класу [7, 390]. До того ж, гуманісти у полеміці з іншими культурними групами наголошували на своєму протистоянні "некультурному натовпу", на своїй духовній перевазі та інтелектуальній гідності. Та незаперечним було й те, що вони значно більшою мірою, ніж їхні середньовічні попередники, ідейно і духовно впливали на різні соціальні верстви. "Під їхнім впливом і за їх участю значно розвинулось те, що ми сьогодні називаємо суспільною думкою, а події культури вперше набули соціальної значимості" [15, 20].

Висновки. Гуманістична полеміка, ініційована Ф. Петраркою, торкалася ідеалу споглядання (vita contemplative) й ідеалу активного громадянського життя (vita active). У працях гуманістів (К. Салютаті, Дж. Конверсіні, А. Ринуччіні,) акцентувалося на інтелектуальному аспекті otium, насиченого спогляданням істини і науковими заняттями, які збагачували внутрішній світ людини, зміцнювали її силу духу, і були за своїм змістом "працею на дозвіллі" (in otio meo negotia). Захист споглядального життя, "життя на самоті", присвяченого приватному дозвіллі, сповненого наукових занять, супроводжувався обґрунтуванням доцільності активної громадської позиції на благо суспільства. Цьому дозвіллі протиставляється "ліниве дозвілля" неосвіченої більшості. Водночас неформальна група гуманістів була по суті дозвіллевым об'єднанням однодумців, створеним не за посадовими чи аскриптивними ознаками, а за суб'єктивно-змістовими й особистими, оскільки функції, на які претендували члени цієї групи не співпадали ні з офіційним становищем особи, ні з її політичними симпатіями чи соціальними поглядами, ні з професійним статусом індивіда. Об'єднуючим чинником було дозвілля, сповнене вченими заняттями й відкрите лише для "гідних".

Вілла епохи Ренесансу почала сприйматися не лише як місце для відпочинку, вченого дозвілля, а й як стиль життя, що ґрунтувався на правилах, спрямованих на досягнення духовного й морального особистісного удосконалення.

Література

1. Альберти Л. Б. О семье // Опыт тысячелетия. Средние века и эпоха Возрождения: Быт, нравы, идеалы / [сост. : И. А. Дворецкая и др. ; ред. Е. М. Лазарева]. – М. : Юристъ, 1996. – С. 353–411.
2. Баткин Л. М. Итальянское Возрождение: проблемы и люди / Л. М. Баткин. – М. : РГГУ, 1995. – 448 с.
3. Баткин Л. М. Итальянские гуманисты: стиль жизни и стиль мышления / Л. М. Баткин ; отв. ред. проф. М. В. Алпатов. – М. : Наука, 1978. – 200 с.
4. Буркгардт Я. Культура Италии в эпоху Возрождения / Яков Буркгардт ; пер. с нем. – Смоленск : Русич, 2002. – 441 с.
5. Веселовский А. Н. Вилла Альберти. Новые материалы для характеристики литературного и общественного перелома в итальянской жизни XIV–XV столетия. – М. : Синодальная типография, 1870. – 399 с.
6. Горфункель А. Х. Гуманизм и натурфилософия итальянского Возрождения / А. Х. Горфункель. – М. : Мысль, 1977. – 358 с.
7. Делюмо Ж. Цивилизация Возрождения / Ж. Делюмо ; пер. с франц. И. Эльфонд. – Екатеринбург : У-Фактория, 2006. – 720 с.
8. Игошина Е. П. Проблемы живописной декорации венецианских вилл эпохи Возрождения: вторая половина 16 в. : дис. ... канд. искусствоведения : 17.00.04 / Е.П. Игошина. – М., 2005. – 278 с.
9. Козлова С.И. Итальянские сады эпохи Ренессанса. Структурная организация и семантика : дис. ... д-ра искусствоведения : 17.00.04 / С.И. Козлова. – М., 2011. – 361 с.
10. Лосев А. Ф. Эстетика Возрождения / А. Ф. Лосев. – М. : Мысль, 1978. – 750 с.
11. Монье Ф. Опыт литературной истории Италии XV века. Кваттроченто / Филипп Монье ; пер. К. Шварелон. – СПб. : Изд-во Л. Ф. Пантелеева, 1904. – 592 с.
12. Музыкальная эстетика западноевропейского средневековья и Возрождения / сост. текстов и общ. вступ. статья В. П. Шестакова. – М. : Музыка, 1966. – 572 с.

13. Мурало М. Дворцы Италии. Венето / Микеланджело Мурало. Пер. И. Волков, Е. Игошина, О.Уварова. –М. : СЛОВО, 2005. – 514 с.
14. Петрарка Ф. Сочинения философские и полемические / Франческо Петрарка ; пер., коммент., указ.: Н. И. Девятайкина. – М. : Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 1998. – 479 с.
15. Петров М. Итальянская интеллигенция в эпоху Ренессанса // М. Т. Петров ; под ред. В. И. Рутенбурга.– Л. : Наука, 1982. – 218 с.
16. Петрова І. Ренесансна концепція дозвілля за творами Петрарки / І. Петрова // Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв : наук. журнал. – К. : Міленіум, 2017. – № 3. – С.3-7.
17. Сабадаш Ю. С. Гуманізм як феномен італійської культури : монографія / Ю. С. Сабадаш. – К.: ДАКККіМ, 2008. – 361 с.
18. Сочинения итальянских гуманистов эпохи Возрождения (XV век) / под ред. Л. М. Брагиной. – М. : Изд-во МГУ, 1985. – 384 с.
19. Тучков И. И. Виллы Рима эпохи Возрождения как образная система: иконология и риторика : дис. ... д-ра искусствоведения : 17.00.04 / И.И. Тучков. – М., 2008. – 1072 с.
20. Фойгт Г. Возрождение классической древности или первый век гуманизма / Г. Фойгт ; пер. с нем. И. П. Рассадина. – М. : Типография М. П. Щепкина, 1884. – Т. 1. – 481 с.
21. Фойгт Г. Возрождение классической древности или первый век гуманизма / Г. Фойгт ; пер. с нем. И. П. Рассадина. – М. : Типография М. П. Щепкина, 1885. – Т. 2. – 542 с.

References

1. Alberti, L. B. (1996). About family. In L. B. Alberti, Experience of millennium. Middle Ages and Renaissance: daily life, manners, ideals (pp. 353-411). Moscow: Yurist : [in Russian].
2. Batkin, L. M. (1995). Renaissance in Italy: problems and people. Moscow: RGGU: [in Russian].
3. Batkin, L. M. (1978). Italian humanists: style of life and thinking. Moscow: Nauka: [in Russian].
4. Burkgardt, Y. (2002). Italian culture at the age of Renaissance. Smolensk: Rusich: [in Russian].
5. Veselovskiy, A. N. (1870). Alberti villa. The new materials for characteristic of literary and common fracture in Italian life in 14-15th century. Moscow: Synodal typography: [in Russian].
6. Gorfunkel, A. K. (1977). Humanism and physiophilosophy of Renaissance in Italy. Moscow: Mysl [in Russian].
7. Delyumo, Z. (2006). Civilizatio of Renaissance. Yekaterinburg: U-Faktoriya.: [in Russian].
8. Igoshina, E. P. (2005). The problems of pictorial decor of Venetian villas at the age of Renaissance: second half of the 16th century (Doctoral dissertation). Moscow: [in Russian].
9. Kozlova, S. I. (2011). Italian gardens of Renaissance. Structural organization and semantics (Doctoral dissertation). Moscow: [in Russian].
10. Losev, A. F. (1978). Aesthetics of Renaissance. Moscow: Mysl.: [in Russian].
11. Mone, F. (1904). Experience of Italian literary history in 15th century. St. Petersburg: L. F. Panteleev publishing house: [in Russian].
12. Shestakova, V. P. (1966). Musical aesthetics of West European Middle Ages and Renaissance. Moscow: Muzyka: [in Russian].
13. Muralo, M. (2005). Palaces of Italy. Veneto. Moscow: SLOVO.
14. Petrarka, F. (1998). Philosophical and polemical compositions. Moscow: Russian political encyclopedia (ROSSPEN): [in Russian].
15. Petrov, M. (1982). Italian intelligentsia in Renaissance. Lvov: Nauka: [in Russian].
16. Petrova, I. (2017). The Renaissance leisure conception through the works of Petrarch. Bulletin of National Academy of Government Managerial Staff of Culture and Arts: scientific journal, №3, 3-7. [in Ukrainian].
17. Sabadash, I. S. (2008). Humanism as phenomena of Italian culture: monograph. Kyiv: DAKKКіМ. [in Ukrainian].
18. Bragina, L. M. (Eds.). (1985). Compositions of Italian humanists of Renaissance (15th century). Moscow: Publishing house of Moscow State University: [in Russian].
19. Tuchkov, I. I. (2008). Roman villas of Renaissance as descriptive system: iconology, rhetoric (Doctoral dissertation). Moscow: [in Russian].
20. Foygt, G. (1884). Regeneration of classic antiquity or first age of humanism. T. 1. Moscow: M. P. Shchepkin typography: [in Russian].
21. Foygt, G. (1885). Regeneration of classic antiquity or first age of humanism. T. 2. Moscow: M. P. Shchepkin typography: [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 10.01.2018 р.